

VU Research Portal

De Psychologie Van Corruptie

Gorsira, M.; Huisman, W.; Denkers, A.J.M.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Gorsira, M., Huisman, W., & Denkers, A. J. M. (2014). *De Psychologie Van Corruptie: Verklaringen in de publieke en de private sector*. (Reeks Criminologie; No. 9). Vrije Universiteit.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

DE PSYCHOLOGIE VAN CORRUPPTIE

VERKLARINGEN IN DE PUBLIEKE EN DE PRIVATE
SECTOR

M. Gorsira, MSc
dr. A.J.M. Denkers
prof. dr. mr. W. Huisman

REEKS CRIMINOLOGIE NR. 9

4 MAART 2014

Dit onderzoek is verricht door de Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling Strafrecht en Criminologie en mogelijk gemaakt dankzij de financiering van PwC Nederland.

Amsterdam, Vrije Universiteit
Reeks Criminologie: nr. 9

© 2014 Auteursrechten voorbehouden.

ISBN 978-90-821989-0-4

Inhoud		pagina
Samenvatting		4
1	Inleiding	6
1.1	Verklaringen voor corruptie	7
1.2	Vraagstelling	10
2	Methode	11
2.1	Procedure en deelnemers	11
2.2	De vragenlijst	13
3	Resultaten	16
3.1	Verschillen tussen de publieke en de private sector	16
3.2	Correlaten van corruptie	18
3.3	Verklaren van (intentie tot) corruptie in de publieke en private sector	23
4	Discussie en aanbevelingen	27
4.1	Conclusie en discussie	27
4.2	Aanbevelingen	28
Referenties		31

Samenvatting

Probleem. Corruptie is een bijzonder schadelijke schending van de integriteit die leidt tot oneerlijke concurrentie en hogere prijzen. Mogelijk nog kwalijker is dat omkopingsschandalen het vertrouwen in de overheid en het bedrijfsleven ernstig kunnen schaden. Ondanks de aandacht die de wetenschap, de politiek en de media aan dit thema besteden is er echter nog weinig bekend over de onderliggende oorzaken, laat staan dat er veel kennis is over effectieve manieren om corruptie tegen te gaan.

Doel project. Dit promotieonderzoek heeft tot doel om door middel van een combinatie van onderzoeksmethoden inzicht te krijgen in de oorzaken van corruptie, zodat we gerichte anti-corruptie interventies kunnen ontwikkelen. Ons onderzoek richt zich hierbij specifiek op corruptie waarbij ambtenaren worden omgekocht vanuit het bedrijfsleven.

Eerste onderzoek. In deze eerste studie hebben wij onderzocht welke individuele factoren zijn gerelateerd aan (de neiging tot) het plegen van corruptie. 200 ambtenaren en evenveel personen uit het bedrijfsleven vulden een vragenlijst in. De onderzoekers ontwikkelden en testten in dit vragenlijstonderzoek een instrument waarmee het mogelijk bleek corruptiegevoeligheid op betrouwbare wijze te meten. Vervolgens onderzochten we welke socio-demografische kenmerken, waarden en motieven gevoeligheid voor corruptie kunnen verklaren.

Corruptie in de publieke en private sector. De resultaten laten zien dat een minderheid van de respondenten aangeeft zich schuldig te maken aan corruptie. De neiging tot omkoping is sterker in het bedrijfsleven dan bij ambtenaren. Werkelijk gepleegde corruptie komt in beide groepen naar eigen zeggen even vaak voor. Voor de private sector geldt dat mensen met een leidinggevende functie aangeven zich vaker met corruptie in te laten dan niet-leidinggevendenden.

Corruptie als rationele keuze. In de wetenschap wordt het plegen van corruptie vaak gezien als een rationele keuze die het resultaat is van een afweging van de kosten en de baten van het vertonen van corrupt gedrag. Ons onderzoek bevestigt dit beeld niet. De inschatting van de kosten van omkoping, zoals de kans op detectie, is niet gerelateerd aan (de intentie tot) corruptie: mensen die de pakkans laag inschatten plegen niet meer corruptie, en andersom. Wel blijkt dat mensen die de baten, zoals spanning of aanzien, hoger inschatten gevoeliger zijn voor corruptie. De perceptie van de baten van corruptie vormt echter niet de beste verklaring.

Belangrijkste verklaringen voor corrupt gedrag. In beide sectoren zijn de factoren die het vertonen van corrupt gedrag het best kunnen verklaren: 1) morele overtuigingen over corruptie, 2) perceptie van gedrag van directe collega's en 3) een inschatting van de mogelijkheden. Dit betekent dat hoe minder iemand corruptie als moreel probleem ziet, hoe meer corruptie diegene zegt te plegen. Collega's spelen een grote rol: mensen maken zich vaker aan omkoping schuldig als zij denken dat hun directe collega's dit ook doen. Personen die mogelijkheden zien om corruptie te plegen laten zich hier vaker mee in: hoe gemakkelijker het is om corruptieregels te overtreden, hoe sterker mensen hiertoe zijn geneigd. En vooral: hoe moeilijker men het vindt om regels over corruptie na te leven, hoe meer corruptie men zegt te plegen. Verder lijkt een aantal taken mensen kwetsbaar te maken: personen die werkzaamheden verrichten die direct te maken hebben met goederen en geld, zoals het innen van gelden, geven aan meer corruptie te plegen.

Implicaties. Dit rapport levert enkele aanbevelingen ten aanzien van de selectie van personeel en de detectie en preventie van corruptie. Deze aanbevelingen zijn onderstaand puntsgewijs opgesomd:

Detectie:

- Richt de aandacht in het bedrijfsleven op leidinggevenden.
- Let extra op taken die direct te maken hebben met goederen en geld.
- Stel de sociale norm ten opzichte van corruptie binnen een team vast door personen te vragen naar een inschatting van de houding en het gedrag van collega's.
- Leg de regels over corruptie onder de loep: daar waar men aangeeft het moeilijk te vinden om regels over corruptie na te leven is het risico dat er corruptie plaatsvindt het grootst.

Selectie:

- Vraag tijdens sollicitatiegesprekken naar persoonlijke overtuigingen over integriteit en corruptie; leg een casus voor waarin de kandidaat een keuze moet maken tussen het belang van het bedrijf en integriteitoverwegingen.
- Ontwikkel, mogelijk op basis van schalen uit de huidige vragenlijst, *assessment tools* voor kwetsbare functies en taken.

Preventie:

- Zorg dat de regels over corruptie moeilijk zijn om te overtreden.
- Zorg ervoor dat de regels over corruptie zo gemakkelijk mogelijk zijn om na te leven: communiceer corruptieregels op een kraakheldere manier.

Vervolgonderzoek. Dit onderzoek heeft inzicht geboden in factoren die gevoeligheid voor omkoping kunnen verklaren. Met een experimentele vervolgstudie kunnen we vaststellen of de gevonden verklaringen corruptie daadwerkelijk veroorzaken. De volgende stap in dit promotieonderzoek is het bestuderen van corruptiecasussen, zodat we kunnen nagaan of de belangrijkste verklarende factoren uit dit onderzoek terugkomen in dossiers van corruptiezaken. Het uitvoeren van dit (vervolg)onderzoek is mogelijk gemaakt dankzij de financiering van PwC Nederland.

1. Inleiding

Probleem van corruptie.

Corruptie is een bijzonder schadelijke schending van de integriteit. Een bedrijf dat een ambtenaar omkoopt en zo een opdracht binnenhaalt kan meer winst maken dan een onderneming die wel op een eerlijke manier zakendoet. Dit veroorzaakt oneerlijke concurrentie en verkleint de overlevingskansen van bedrijven die integer handelen. De ambtenaar die de opdracht toewijst aan het omkopende bedrijf neemt een beslissing die niet het resultaat is van prijs- en kwaliteitsoverwegingen. Hierdoor is de kans groot dat de staat, en daarmee de burger, een te hoge prijs betaalt. Mogelijk nog kwalijker is dat dergelijke corruptieschandalen het vertrouwen in de integriteit van de overheid en het bedrijfsleven ernstig kunnen schaden (Chan 2000).

Doel promotieproject

Het doel van dit promotieonderzoek is om het zicht op de onderliggende oorzaken van corruptie in Nederland te vergroten en strategieën te ontwikkelen die deze integriteitschending kunnen voorkomen en bestrijden. Het onderzoek richt zich hierbij op publiek-private corruptie, oftewel corruptie waarbij een bedrijf en een overheidsorganisatie zijn betrokken. Doorgaans richt onderzoek naar corruptie zich of op de publieke sector, of op de private sector. Vooralsnog zijn er, naar ons weten ook internationaal, geen studies verricht die zich expliciet richten op de rol van beide partijen. Voor een goed begrip van dit consensuele delict lijkt dergelijke kennis onontbeerlijk.

Het project bestaat uit verschillende deelonderzoeken. Om zicht te krijgen op oorzaken is een eerste stap er achter te komen welke factoren aan corruptie zijn gerelateerd. Met behulp van experimenten kunnen we vervolgens causale relaties toetsen tussen deze factoren en corrupt gedrag. Dit eerste onderzoek richt zich op het achterhalen van de belangrijkste correlaten van corruptiegevoeligheid in de publieke en private sector.

Definitie

Maar wat is corruptie precies? De term komt in het Wetboek van Strafrecht niet voor. In de wetenschappelijke literatuur worden vele verschillende definities gehanteerd. Een veelgebruikte definitie is 'misbruik van toevertrouwde macht voor persoonlijk gewin'. Dit is een nogal ruime omschrijving, waaronder bijvoorbeeld ook valsheid in geschrifte kan vallen. In dit onderzoek hanteren wij een eigen definitie die dicht aanligt tegen de juridische term omkoping:

Corruptie is het beïnvloeden of laten beïnvloeden van een beslissing, zodat die niet is gestoeld op eigenlijke gronden, maar tot stand komt op basis van een gunst die is aangeboden, verleend of beloofd, dan wel is gevraagd, aangenomen of verwacht.

Corruptie is een delict waarbij altijd minstens drie partijen zijn betrokken, namelijk de omkoper, de omgekochte en de organisatie of het bedrijf waar de omkoper en/of de omgekochte een functie bekleedt (Huberts & Nelen, 2005). In dit onderzoek naar publiek-private veronderstellen wij dat de omkoper afkomstig zal zijn uit het bedrijfsleven en de omgekochte werkzaam is bij een overheidsorganisatie. Uitgaande van onze definitie voor corruptie betekent dit dat personen uit de private sector geld, goederen of diensten aan ambtenaren aanbieden, verlenen of beloven in ruil voor het beïnvloeden van een beslissing, en dat ambtenaren in ruil voor het geven van deze voorkeursbehandeling om gunsten vragen, deze aannemen of deze verwachten.

Meten van corruptiegevoeligheid

Om zicht te krijgen op factoren die aan corruptiegevoeligheid van individuen zijn gerelateerd is het noodzakelijk om mensen niet alleen te vragen naar mogelijke motieven voor corruptie, maar ze ook informatie te laten verschaffen over hun eigen (intentie tot) corrupt gedrag. Maar geven mensen wel een eerlijk antwoord als je ze vraagt of ze wel eens een gunst hebben aangenomen in ruil voor het beïnvloeden van een beslissing? Een risico van het doen van onderzoek naar sociaal gevoelige onderwerpen als corruptie is dat mensen zich, zelfs in een geanonimiseerde vragenlijst, beter voordoen dan ze daadwerkelijk zijn. Corruptieonderzoek wordt daarom vaak op een andere manier gedaan, bijvoorbeeld door mensen te vragen naar hun percepties van corruptie, zoals bij de *Corruption Perception Index* van de non-gouvernementele organisatie Transparency International (Sequeira, 2012). Met deze index tracht men zicht te krijgen op de prevalentie van corruptie in een bepaald land. Ons onderzoek is echter niet gericht op de prevalentie, maar op de achterliggende oorzaken van corruptie. Dit vraagt om een andere meetmethode. In de wetenschappelijke literatuur hebben wij geen geschikt meetinstrument kunnen vinden voor het meten van corruptiegevoeligheid van personen. Daarom ontwikkelden wij aan de hand van bovenstaande definitie zelf een meetinstrument, waarmee we vragen naar de intentie van mensen om corruptie te plegen en naar daadwerkelijk gepleegde omkoping. Door mensen niet alleen te vragen naar (de intentie tot) het plegen van corruptie, maar ze ook vragen voor te leggen waarmee sociaal wenselijk antwoordgedrag kan worden vastgesteld is het mogelijk om voor dit laatste te corrigeren.

1.1 *Verklaringen voor corruptie*

Rationele keuze

Een theorie die veel gebruikt wordt om te verklaren waarom mensen zich schuldig maken aan een delict is het rationele keuzemodel van Becker (1968). Hij stelt dat criminaliteit het resultaat is van een afweging van de voor- en nadelen van gedragsopties. Dat mensen overgaan tot het plegen van een strafbaar feit is volgens hem niet omdat hun fundamentele motivatie verschilt van dat van anderen, maar simpelweg omdat voor hen de kosten en baten anders liggen. De theorie gaat er daarnaast vanuit dat als mensen een keuze moeten maken tussen het bijdragen aan gemeenschappelijke doelen of hun eigenbelang, de meeste mensen voor zichzelf kiezen. Alleen krachtige externe prikkels, zoals beloning of straf, kan men hiervan afhouden. De literatuur over corruptie beschrijft vele onderzoeken en theoretische betogen waaraan deze rationele keuzetheorie of daarvan afgeleide modellen ten grondslag liggen. Het lijkt immers aannemelijk te veronderstellen dat economische motieven een rol spelen bij een delict als corruptie. Wij willen onderzoeken in hoeverre de inschatting van kosten en baten van corruptie kan verklaren of mensen zich hiermee inlaten. Kosten bestaan uit de kans dat het delict wordt geconstateerd en de kosten die detectie met zich meebrengt (Klepper & Nagin, 1989). De baten zijn de ingeschatte voordelen en de perceptie van de kans hierop. Vaak wordt aangenomen dat het streven naar financieel gewin een belangrijke factor is voor het verklaren van corruptie. Uit onderzoek van Huberts en Nelen (2005) blijkt dat ook het streven naar spanning, (werk)plezier, aanzien, frustratie of status beweegredenen voor corruptie zouden kunnen zijn. Ook deze motieven moeten dus worden gezien als mogelijk te behalen voordelen van het plegen van een corruptiedelict.

Zoals gezegd spelen in economische theorieën kosten en baten een belangrijke rol bij het verklaren van corrupt gedrag. In de sociale psychologie richten onderzoekers zich vaak op een aantal andere factoren voor het verklaren en voorspellen van menselijk handelen.

Het WISMI-model

Over sociaal-psychologische factoren die kunnen verklaren of en waarom iemand corruptie pleegt is nog weinig bekend. Daarom hebben wij ons laten inspireren door de wetenschappelijke literatuur over verklaringen voor regelnaleving en -overtreding. Een model dat in de handhaving wordt gebruikt om regelnalevend of –overtredend gedrag te verklaren is het ISMA-model. De letters van het ISMA model staan voor vier motieven: Interne normen, Sociale normen, Mogelijkheden en Afschrikking (Denkers, Peeters, & Huisman, 2012). Dit model hebben wij aangepast tot het WISMI-model. De eerste letter van dit nieuwe model staat voor ‘Waarden’. Wij verwachten namelijk dat naast motieven ook de waarden die mensen belangrijk vinden in hun leven van invloed kunnen zijn op gevoeligheid voor corruptie. De letter ‘A’ van het ISMA-model wordt in het nieuwe model de ‘I’ van ‘Incentives’: we zijn namelijk niet alleen geïnteresseerd in de samenhang tussen de negatieve prikkels (de kosten van het plegen van corruptie) en (de intentie tot) omkoping, maar willen ook nagaan in hoeverre positieve prikkels (de baten) corrupt gedrag kunnen verklaren. Op deze manier kunnen we testen in hoeverre de factoren uit het rationele keuzemodel zijn gerelateerd aan (de intentie tot) corruptie, en kunnen we nagaan welke factoren uit het WISMI-model het best in staat zijn corruptie te verklaren. Hieronder wordt het WISMI-model kort toegelicht.

Waarden. Waarden zijn ‘wenselijke doelen, variërend in belangrijkheid, die dienen als leidende principes in het leven van mensen’ (Rokeach, 1973). Omdat waarden specifieke situaties overstijgen en ze relatief stabiel zijn over tijd kunnen ze uiteenlopende (on)ethische gedragingen verklaren. Uit onderzoek van Tyler en Blader (2005) is gebleken dat de waarden die iemand belangrijk vindt van invloed is op regelnaleving en –overtreding. Wij willen onderzoeken of dit ook geldt voor naleving of overtreding van corruptieregels. De waarden die wij in dit onderzoek onderscheiden zijn egoïstische, altruïstische en hedonische waarden. Personen met egoïstische waarden streven naar een zo goed mogelijke uitkomst voor zichzelf, mensen met altruïstische waarden naar een zo goed mogelijke uitkomst voor anderen en mensen met hedonische waarden naar het maken van zoveel mogelijk plezier (Steg, Perlaviciute, van der Werff & Lurvink, 2012). De drie waardeoriëntaties sluiten goed aan bij een aantal van de mogelijke baten van corruptie zoals die zijn beschreven door Huberts en Nelen (2005).

Interne normen. Interne normen zijn morele overtuigingen van een persoon (Denkers et al., 2012). Uit de wetenschappelijke literatuur over regelnaleving en -overtreding blijkt dat interne normen over regels een zeer sterke invloed hebben op de neiging van een individu om de regels na te leven (Denkers et al., 2012). De kans op regelovertrekking is vooral groot bij mensen met een zwakke interne norm. Deze mensen hanteren principes als ‘Het is goed dat er regels zijn, maar niet voor mij’ en ‘Regels zijn er om overtreden te worden’. Mensen met sterke interne normen zijn juist wel geneigd zich te houden aan regels op het werk. In dit onderzoek hebben interne normen betrekking op overtuigingen van een individu over de laakbaarheid van corruptie, over de schadelijke gevolgen van deze integriteitschending en de mate waarin iemand zich voor deze consequenties verantwoordelijk voelt.

Sociale normen. Sociale normen zijn de perceptie van wat mensen om je heen vinden en doen. Het zijn ongeschreven regels die informatie geven over hoe anderen zich gedragen en hoe je je zou moeten gedragen. De inschatting van wat anderen vinden en doen heeft een sterke en regulerende invloed op het eigen gedrag (Cialdini, Kallgren & Reno, 1990). Sociale normen nemen in de wetenschappelijke literatuur dan ook een steeds belangrijkere positie in bij het verklaren van regelnaleving of –overtreding (Denkers et al., 2012). Wij willen onderzoeken of mensen gevoeliger zijn voor corruptie als ze de perceptie hebben dat naaste collega's het niet zo nauw nemen met corruptieregels.

Mogelijkheden. In hun rapport over de omvang, aard en afdoening van corruptie in het Nederlands openbaar bestuur gaan Huberts en Nelen (2005) in op de zogenaamde gelegenheidstheorie, een theorie die stelt dat criminaliteit het gecombineerde resultaat is van een gemotiveerde dader, de aanwezigheid van een geschikt doelwit en de afwezigheid van toezicht. De situatie waarin iemand zich bevindt bepaalt of er mogelijkheden zijn om een delict te plegen. Denkers et al. (2012) onderscheiden in hun onderzoek naar motieven voor regelnaleving twee type mogelijkheden, namelijk de mogelijkheden om de regels na te leven en de mogelijkheden om de regels te overtreden. Toegepast op mogelijkheden voor het plegen van corruptie verwachten wij dat personen zich eerder met corruptie zullen inlaten als zij de regels over corruptie moeilijker vinden om na te leven en gemakkelijker om te overtreden.

Incentives. In het ISMA-model bestaat afschrikking uit de ingeschatte pakkans en de gevolgen van detectie. Wij nemen in ons onderzoek daarnaast ook de ingeschatte baten, de positieve *incentives*, mee. De kosten en de baten van corruptie zijn hierboven al beschreven bij bespreking van het rationele keuzemodel.

Socio-demografische kenmerken

Naast waarden en motieven zijn wij ook geïnteresseerd in enkele socio-demografische kenmerken die van invloed zouden kunnen zijn op corruptiegevoeligheid, zoals geslacht, leeftijd en inkomen. Tevens zijn we benieuwd naar de relatie tussen de mate van binding van een persoon met zijn of haar sociale omgeving en het al dan niet plegen van corruptie. In de criminologie en de sociale psychologie wordt binding gezien als een belangrijke voorspeller van gedrag (Hirschi 1969; Tajfel and Turner 1979; Tajfel 1982). Uit onderzoek blijkt dat een zwakke binding van een individu met de maatschappij is gerelateerd aan meer criminaliteit. Personen met sterke bindingen zouden juist minder snel tot een misdrijf overgaan, omdat zij meer te verliezen hebben. In dit onderzoek vragen we daarom onder meer of iemand een partner en/of kinderen heeft en of men een woonspace bezit. Het is echter de vraag of deze sociale bindingstheorie opgaat voor het delict corruptie. Om zich schuldig te kunnen maken aan publiek-private corruptie moeten immers zowel de omkoper als de omgekochte een positie binnen een organisatie bekleden. Daarnaast is corruptie een zogenaamd consensueel delict: er zijn altijd meerdere mensen bij betrokken. Wellicht geldt voor corruptie juist dat mensen met veel goede contacten en een groot netwerk zich hier schuldig aan (kunnen) maken. Naast de mate van binding van een individu met de maatschappij zijn wij ook geïnteresseerd in de vraag of ervaren binding met de organisatie of het bedrijf waar iemand werkt een rol speelt bij corruptiegevoeligheid: zijn mensen eerder tot corruptie geneigd als zij zich sterk verbonden voelen met hun organisatie, of juist als zij hier weinig binding mee ervaren?

Naast bovengenoemde persoonsfactoren willen we nagaan of bepaalde werkgerelateerde factoren invloed kunnen hebben op geneigdheid tot corruptie, zoals de functie die men bekleedt of de taken die iemand op het werk verricht. Uit eerder onderzoek is gebleken dat bepaalde activiteiten die iemand op het werk verricht, zoals inkoop, aanbesteding en opdrachtverlening, de kwetsbaarheid voor corruptie kunnen vergroten (Huberts & Nelen, 2005).

1.2 Vraagstelling

Kort gezegd is het doel van dit eerste deelonderzoek het vergroten van het zicht op de belangrijkste correlaten van (de intentie tot) corruptie. De vragen die wij in deze studie willen beantwoorden zijn:

1. Welke socio-demografische kenmerken, waarden en motieven zijn gerelateerd aan (de neiging tot) het plegen van corruptie, en in hoeverre kunnen deze factoren publiek-private corruptie verklaren?
2. Verschillen mensen uit de publieke en private sector van elkaar in geneigdheid tot en gepleegde corruptie, en/of in waarden en motieven die een rol zouden kunnen spelen bij het plegen van corruptie?

2 Methode

Om bovenstaande vragen te beantwoorden is een vragenlijst ontwikkeld die is voorgelegd aan 202 ambtenaren en 200 personen werkzaam in het bedrijfsleven. De onderzoeksgroep is geselecteerd uit een internetpanel van onderzoeksbureau Flycatcher¹. Voorafgaand aan het hoofdonderzoek is een selectieonderzoek uitgevoerd om personen voor het hoofdonderzoek te selecteren met een betaalde baan van minimaal twaalf uur per week die dagelijks of wekelijks contact hebben met de andere partij (overheid met bedrijfsleven en bedrijfsleven met overheid). Voor de groep overheid waren net niet voldoende respondenten die dagelijks of wekelijks contact hebben en is de selectie aangevuld met enkele panelleden die in elk geval maandelijks contact hebben met de andere partij.

2.1 Procedure en deelnemers

Procedure

Zowel het selectie- als het hoofdonderzoek is uitgevoerd in mei 2013. Voor het volledig invullen van de vragenlijst ontvingen de respondenten 150 punten (met een waarde van 1,67 euro). De panelleden werden door Flycatcher via e-mail benaderd om mee te doen aan het onderzoek. Door te klikken op een, voor elke respondent unieke, hyperlink in het bericht kwam men bij de inlogpagina van het onderzoek terecht. Panelleden logden in met een persoonlijke toegangscode en wachtwoord waardoor zoveel mogelijk voorkomen werd dat eventuele huisgenoten of anderen de vragenlijst konden openen en invullen. De vragenlijst was alleen toegankelijk voor panelleden die hiervoor waren uitgenodigd.

In de introductie lezen de deelnemers dat het om een onderzoek ging naar integriteit op het werk, uitgevoerd door de faculteit Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam. In belang van het onderzoek werd niet gezegd dat het een onderzoek naar corruptie betrof van de sectie Criminologie. Er is benadrukt dat alle gegevens anoniem verwerkt worden. Een overzicht van de respons op het selectie- en hoofdonderzoek is te vinden in tabel 1.

Tabel 1. Overzicht respons

	Selectieonderzoek	Hoofdonderzoek overheid	Hoofdonderzoek bedrijfsleven
Aantal panelleden in steekproef	3943	258	293
Netto verstuurd	3912	258	293
Slechte responskwaliteit*	8	4	5
Onvolledig ingevuld/ drop-out*	38	8	12
Respons	2644	202	200
Respons % (= respons/netto verstuurd)	68	78	68

* De gegevens van deze respondenten zijn niet meegenomen in de respons en de resultaten.

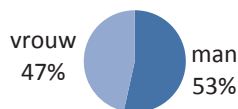
¹Het Flycatcher panel is ontstaan als spin-off van de Universiteit Maastricht en bestaat uit ongeveer 16.000 mensen van 12 jaar en ouder. Panelleden ontvangen gemiddeld ongeveer acht vragenlijsten per jaar. De tegenprestatie voor een volledig ingevulde vragenlijst is een aantal punten, die kunnen worden ingewisseld voor een cadeaubon naar keuze. Het Flycatcher panel voldoet aan de ISO-kwaliteitseisen voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek en wordt uitsluitend gebruikt voor onderzoek en niet voor andere doeleinden als verkoop en direct marketing. Deelname aan elk afzonderlijk onderzoek is geheel vrijwillig. Panelleden kunnen niet kiezen voor welk soort onderzoeken zij wel of niet uitgenodigd willen worden.

Het databestand is gecontroleerd op responskwaliteit door onder andere te kijken naar invultijd, consistentie van de antwoorden en *straightlining* (van *straightlining* is sprake indien bijvoorbeeld bij een reeks stellingen overal de eerste antwoordoptie gekozen wordt). Indien een slechte responskwaliteit werd waargenomen, zijn de resultaten van het betreffende panellid uit het databestand verwijderd. De relevante gegevens uit het selectieonderzoek zijn aan de databestanden van het hoofdonderzoek gekoppeld.

Deelnemers

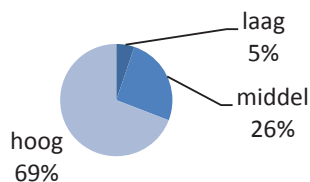
Persoonsfactoren. Mannen en vrouwen waren ongeveer even sterk in de onderzoeksgroep vertegenwoordigd.

Man-vrouwverdeling

Leeftijd varieerde van achttien tot 70, met een gemiddelde leeftijd van 43 jaar. Hogere inkomens waren oververtegenwoordigd: het gemiddeld bruto jaarinkomen was een tot twee keer modaal (tussen de 39.000 en 65.000 euro). De meeste deelnemers aan het onderzoek waren hoogopgeleid, slechts 31 procent was middel- tot laagopgeleid.

Opleidingsniveau

Werkgerelateerde kenmerken. 21 procent van de respondenten uit de publieke sector had een leidinggevende positie, ten opzichte van 31 procent in het bedrijfsleven. Van de ambtenaren uit de streekproef was 56 procent werkzaam geweest in het bedrijfsleven. Van de respondenten uit private organisaties had 28 procent in het verleden gewerkt bij een overheidsorganisatie. Wat betreft publiek-private contacten had 42 procent van de ambtenaren uit het onderzoek dagelijks contact met de andere partij, 40 procent wekelijks en achttien procent maandelijks. 39 procent van de respondenten uit het bedrijfsleven had met ambtenaren dagelijks contact en 61 procent wekelijks.

De respondenten is gevraagd naar het verrichten van een aantal activiteiten waarvan het vermoeden bestaat dat deze corruptiegevoeligheid zouden kunnen vergroten. Zie tabel 2 voor een overzicht van mogelijk kwetsbare taken.

Tabel 2. Overzicht activiteiten publieke en private sector

	Publieke sector	Private sector
Opdrachtverstrekking	47%	33%
Inning van gelden	5%	14%
Subsidie, toeslag- of vergunningverlening	14%	22%
Handhaving, toezicht, controles, vervolging	26%	30%
In- of verkoop van goederen en/of diensten	29%	19%
Verlening van legitimatiebewijzen, machtigingen, verblijfsvergunningen	5%	8%
Vertrouwelijke informatie	20%	26%
Beheer van goederen en/of geld	7%	3%
Beoordeling en/of advisering	30%	39%
Ruimtelijke ordening	9%	12%
Anders	19%	23%

2.2 De vragenlijst

In dit onderzoek naar publiek-private corruptie gaan we ervan uit dat ambtenaren zich laten omkopen door mensen uit het bedrijfsleven. Omdat ambtenaren en ondernemers dus een andere rol vervullen in het vertonen van het corrupte gedrag zijn de vragen hier op aangepast. Er zijn daarom twee versies van de vragenlijst ontwikkeld: een voor mensen die werken bij de overheid, en een voor personen die werkzaam zijn bij private organisaties. De vragen voor beide sectoren zijn zoveel mogelijk gelijk gehouden.

Alle vragen moesten door de deelnemers worden ingevuld om de vragenlijst te kunnen versturen. Hierdoor waren er geen missende waarden. De vragenlijst is ingedeeld in een aantal blokken dat in een gerandomiseerde volgorde aan bod kwam. Ook binnen de blokken werden alle vragen gerandomiseerd om volgorde-effecten tegen te gaan.

Corruptiemaat. Om te onderzoeken in hoeverre mensen gevoelig zijn voor corruptie is gevraagd naar de intentie tot corruptie en in het verleden gepleegde corruptie. In de publieke sector zijn de vragen gericht op het aannemen, vragen of verwachten van geld, goederen of diensten in ruil voor het beïnvloeden van een beslissing, in de private sector op het aanbieden, verlenen of beloven van geld, goederen of diensten aan ambtenaren in ruil voor het krijgen van een voorkeursbehandeling.

Om de intentie tot corruptie te meten zijn drie vragen gesteld, waarmee kon worden nagegaan in hoeverre mensen zich konden voorstellen dat er zich op hun werk de komende jaren een situatie zou kunnen voordoen waardoor zij zich met corruptie zouden inlaten. De vragen werden gescoord op een schaal van 1 (helemaal niet) tot 7 (helemaal wel). Antwoorden van respondenten uit beide sectoren varieerden van 1 tot 6. Voor beide partijen vormden de vragen een betrouwbare schaal (Cronbach's $\alpha = .88$ voor publiek en $.94$ voor privaat). De gemiddelde

score voor ambtenaren was 1.33 (SD = .78), voor mensen uit het bedrijfsleven was dit 1.62 (SD = 1.09). In de publieke sector gaf 18.3 procent van de ambtenaren een antwoord tussen de 2 en 6, wat betekent dat achttien procent van de ambtenaren tenminste enige ruimte liet voor de mogelijkheid om zich met corruptie in te laten. In het bedrijfsleven was dit 32 procent.

Om na te gaan of mensen zich op het werk wel eens hebben ingelaten met corruptie zijn eveneens drie vragen gesteld. Ook deze schaal liep van 1 (nooit) tot 7 (vaak), waarbij de scores wederom varieerden van 1 tot 6. Voor ambtenaren was het gemiddelde 1.21 (SD = .71), voor personen uit het bedrijfsleven 1.28 (SD = .81). De schalen waren betrouwbaar (Cronbach's α = .95 voor publiek en .96 voor privaat). Voor gerapporteerde corruptie geldt dat elf procent van de ambtenaren aangaf zich wel eens te vaak met corruptie te hebben ingelaten. Voor mensen uit het bedrijfsleven was dit dertien procent.

Waarden. De vragenlijst van Steg et al. (2012) die wij de respondenten voorlegden had tot doel vast te stellen hoe belangrijk men egoïstische, altruïstische en hedonische waarden vond als leidraad in het leven. De respondenten konden dit aangeven op een schaal van -1 tot 7, waarbij -1 is 'gaat in tegen mijn principes' en 7 betekent dat de waarde 'uiterst belangrijk is als leidraad in het leven'. De schaal waarmee egoïstische waardeoriëntatie werd gemeten was betrouwbaar (α publiek = .74, α privaat = .79). Gemiddeld vonden de deelnemers egoïstische waarden enigszins belangrijk als leidraad in hun leven (M publiek = 3.0, SD = 1.27, M privaat = 2.9, SD = 1.32). De items waarmee een altruïstische waardeoriëntatie werd gemeten vormden ook een betrouwbare schaal (α publiek = .74, α privaat = .74). De gemiddelde score van altruïstische waarden voor ambtenaren was 5.1 (SD = 1.07), voor mensen uit het bedrijfsleven 5.2 (1.11). Dit betekent dat men in beide sectoren altruïstische waarden erg belangrijk vond als leidende principes. De schaal waarmee de hedonische waardeoriëntatie werd gemeten was eveneens betrouwbare schaal (α = .88). Gemiddeld genomen vond men hedonische waarden belangrijk als leidraad in het leven (M publiek = 5.2, SD = 1.15, M privaat = 5.2, SD = 1.28). Behalve de schaal voor het meten van de waardeoriëntaties hebben de overige gebruikte schalen in deze vragenlijst alle een schaalengte van 1 tot 7.

Interne normen. In dit onderzoek onderscheiden wij twee type interne normen, namelijk interne normen ten aanzien van corruptie en interne normen ten aanzien van regelnaleving. Op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 7 (helemaal mee eens) gaven de deelnemers aan in hoeverre zij corruptie en regelovertreding moreel verwerpelijk vonden en of zij zich moreel verplicht voelden de (corruptie)regels op het werk na te leven. De betrouwbaarheid van de schaal met betrekking tot regelnaleving was laag (α publiek = .59, α privaat = .62). De schaal voor het meten van interne normen ten aanzien van corruptie was betrouwbaar (α publiek = .75, α privaat = .80). Gemiddeld genomen scoorden de respondenten hoog op zowel interne normen ten aanzien van regelnaleving (M publiek = 5.5, SD = 1.08, M privaat = 5.4, SD = 1.19) als op interne normen ten aanzien van corruptie (M publiek = 5.5, SD = .85, M privaat = 5.5, SD = 1.04). Dit betekent dat de deelnemers uit het onderzoek zowel corruptie als regelovertreding moreel afkeurenswaardig vonden en dat zij zich moreel verplicht voelden om (corruptie)regels op hun werk na te leven.

Sociale normen. Sociale normen hebben betrekking op wat men denkt dat anderen vinden en doen. In ons onderzoek hebben we gevraagd naar de perceptie van het gedrag van directe collega's. De schaal voor sociale normen was betrouwbaar (α publiek = .81, α privaat = .82).

Voorals mensen uit het bedrijfsleven gaven aan dat ze dachten dat hun directe collega's corruptie verwerpelijk vonden en dat hun collega's zich niet met corruptie inlieten (M *privaat* = 5.6, SD = 1.10). Maar ook ambtenaren schatten in dat hun directe collega's corruptie verwerpelijk vonden en dat zij zich netjes gedroegen (M *publiek* = 4.8, SD = 1.07).

Mogelijkheden. Wat betreft mogelijkheden om corruptie te plegen vroegen we de respondenten hoe gemakkelijk ze het vonden om corruptieregels op het werk te overtreden en hoe moeilijk ze het vonden om deze regels na te leven. De schaal waarmee werd vastgesteld hoe gemakkelijk men het vond om corruptieregels te overtreden was redelijk betrouwbaar (α *publiek* = .66, α *privaat* = .71). De respondenten vonden de regels met betrekking tot corruptie enigszins gemakkelijk om te overtreden (M *publiek* = 3.5, SD = 1.37, M *privaat* = 2.9, SD = 1.33). De deelnemers aan de vragenlijst gaven aan dat ze de regels over corruptie niet moeilijk vonden om na te leven (M *publiek* = 1.9, SD = .93, M *privaat* = 2.2, SD = 1.05). De schaal waarmee de mogelijkheden om de regels na te leven is gemeten was in de *publiek* sector niet betrouwbaar (α *publiek* = .55), in de *private* sector vormen de vragen wel een betrouwbare schaal (α *privaat* = .66).

Incentives. Om het rationele keuzemodel te testen hebben we de respondenten gevraagd een inschatting te maken van de baten en de kosten van het plegen van corruptie. Wat betreft de baten vroegen we ambtenaren naar hun perceptie van de volgende te behalen baten: persoonlijk voordeel, financieel gewin, spanning en aangename dingen kunnen doen. Tevens vroegen we hen naar hun inschatting van de kans dat zij zouden worden omgekocht. In het bedrijfsleven onderscheidde we als baten van corruptie persoonlijk voordeel, financieel gewin, invloed, aanzien, spanning en positieve gevolgen voor hun carrière. De baten voor beide partijen verschilden van elkaar, omdat wij van mening waren dat voor omkopers andere voordelen te behalen kunnen zijn dan voor de omgekochte partij. Omdat wij de schalen voor de *publieke* en de *private* sector zo gelijk mogelijk wilden houden hebben wij een schaal 'positieve *incentives*' gemaakt die hetzelfde is in beide sectoren, bestaande uit de ingeschatte (kans op) persoonlijk voordeel, financieel gewin en spanning. De schaal was betrouwbaar (α *publiek* = .81, α *privaat* = .79). Beide partijen schatten de voordelen van omkoping niet heel hoog in (M *publiek* = 2.7, SD = 1.30, M *privaat* = 3.0, SD = 1.30). Kosten van het plegen van omkoping bestaan in ons onderzoek uit een inschatting van de pakkans en de ernst van gevolgen van detectie. De schaal 'negatieve *incentives*' was in beide sectoren betrouwbaar (α *publiek* = .86, α *privaat* = .88). De kosten van het plegen van omkoping schatten beide partijen als redelijk hoog in (M *publiek* = 4.9, SD = 1.10, M *privaat* = 4.6, SD = 1.26).

Binding. Behalve naar de factoren uit het WISMI-model hebben we de deelnemers aan de survey ook vragen gesteld over de mate van binding die zij ervaren met hun bedrijf/organisatie. De schaal voor het meten van binding was voor beide partijen betrouwbaar (α *publiek* = .91, α *privaat* = .94). In zowel het bedrijfsleven als bij de overheid voelden de respondenten zich redelijk sterk verbonden met het bedrijf of de organisatie waarbij men werkzaam was (M *publiek* = 5.3, SD = 1.15, M *privaat* = 5.6, SD = 1.20).

3 Resultaten

Deze resultatensectie beschrijft eerst de verschillen tussen personen uit de publieke en de private sector in (geneigdheid tot) corrupt gedrag, in waardeoriëntaties en in mogelijke motieven voor corruptie. Vervolgens wordt nagegaan welke socio-demografische kenmerken, waarden en motieven gerelateerd zijn aan corruptie, en in hoeverre deze factoren corrupt gedrag kunnen verklaren. Tot slot is voor publieke en private partijen apart onderzocht wat de belangrijkste factoren zijn voor het verklaren van corruptiegevoeligheid.

Om de invloed van sociaal wenselijke antwoordtendenties uit te sluiten is hiervoor in alle analyses gecontroleerd. In de tabellen zijn de ongecorrigeerde cijfers weergegeven. Daar waar sociaal wenselijk antwoordgedrag van invloed is op de uitkomsten is dit in de tekst aangegeven met voetnoten.

3.1 *Verschillen tussen personen uit publieke en private partijen*

Verschillen in corruptie

De vraag is in hoeverre ambtenaren en mensen uit het bedrijfsleven van elkaar verschillen in (neiging tot) corruptie. Uit een vergelijking van de gemiddelden blijkt dat de respondenten uit beide sectoren evenveel corruptie uit het verleden rapporteren (zie tabel 3). Wel is er een verschil in intentie: mensen die werken bij een private onderneming zeggen zich beter dan ambtenaren te kunnen voorstellen dat zij zich schuldig zouden maken aan omkoping.

Verschillen in waardeoriëntaties

Waarden zouden van invloed kunnen zijn op de beslissing van een persoon om zich wel of juist niet met corruptie in te laten. Uit tabel 3 blijkt dat mensen uit het bedrijfsleven en ambtenaren niet van elkaar verschillen in de waarden die zij belangrijk vinden in hun leven. Het verschil in intentie tot corruptie tussen beide partijen kan derhalve niet worden veroorzaakt door verschillen in waardeoriëntaties.

Verschillen in gepercipieerde kosten en baten

Onderzocht is of personen uit de publieke en private sector van elkaar verschillen in de waargenomen kosten en baten van corruptie. In vergelijking met ambtenaren schatten mensen uit het bedrijfsleven de voordelen van het plegen van corruptie hoger in, en zien ze de nadelen als lager. De sterkere gerapporteerde neiging tot corruptie van mensen uit het bedrijfsleven zou dus mogelijk te maken kunnen hebben met een afweging van de kosten en baten van corrupt gedrag.

Verschillen in motieven

Vervolgens is nagegaan of beide groepen ook van elkaar verschillen in andere mogelijke motieven voor corruptie. Uit tabel 3 blijkt dat ambtenaren en mensen uit het bedrijfsleven niet van elkaar verschillen in hun morele overtuigingen over de laakbaarheid van corrupt gedrag: personen uit beide groepen voelen evenzeer de morele verplichting om zich op het werk te houden aan regels over corruptie, zijn zich in gelijke mate bewust van de schadelijke gevolgen van deze schending van de integriteit, en voelen zich hier in even sterke mate verantwoordelijk voor. Hetzelfde geldt voor algemene regels die op het werk gelden: er zijn geen verschillen tussen beide groepen in moreel besef van regel naleving op het werk.

Wel is er sprake van een verschil in binding met de organisatie c.q. het bedrijf waarvoor men werkzaam is: ambtenaren geven aan zich minder met hun organisatie verbonden te voelen dan mensen die werken bij een privaat bedrijf.

Ook wat betreft de andere motieven voor corruptie zijn er verschillen tussen mensen uit de publieke en private sector. Ambtenaren geven aan dat ze het gemakkelijker vinden om regels op het werk met betrekking tot corruptie te overtreden dan mensen uit de private sector. Mensen uit het bedrijfsleven geven juist aan dat zij het lastiger vinden om regels over corruptie na te leven.

Wat betreft de sociale norm, die betrekking heeft op wat belangrijke anderen vinden en doen, is er sprake van een duidelijk verschil tussen mensen uit de publieke en private sector: vergeleken met ambtenaren denken personen uit het bedrijfsleven dat hun directe collega's corruptie moreel onaanvaardbaarder vinden en zich hier minder mee inlaten.

De bevinding dat mensen uit het bedrijfsleven een sterkere neiging tot corruptie rapporteren zou er mee te maken kunnen hebben dat zij de baten van corruptie als hoger inschatten en de kosten als lager, ze een sterkere binding met hun bedrijf ervaren en ze het als lastiger vinden om corruptieregels na te leven. In de volgende paragraaf is onderzocht welke (van deze) factoren aan corruptie zijn gerelateerd.

Tabel 3. Gemiddelden corruptie, waarden en motieven van publieke (N=202) en private partijen (N = 200)

	Publiek	Privaat	F-waarde	
<i>Corruptie</i>				
Intentie tot corruptie	1.33	1.62	9.63	**
Gerapporteerde corruptie	1.21	1.28	.90	
<i>Waarden</i>				
Egoïstische waarden	2.98	2.93	.14	
Altruïstische waarden	5.14	5.20	.27	
Hedonische waarden	5.18	5.16	.04	
<i>Rationele keuzemodel</i>				
Baten	2.65	2.96	5.80	*
Kosten	4.85	4.59	5.20	*
<i>Mogelijke motieven voor corruptie</i>				
Interne normen t.a.v. corruptie	5.50	5.51	.01	
Interne normen t.a.v. regel naleving	5.54	5.42	1.02	
Binding	5.29	5.56	5.22	*
Regels makkelijk te overtreden	3.47	2.88	19.10	***
Regels moeilijk na te leven	1.89	2.17	7.91	**
Sociale normen	4.83	5.55	44.94	***

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001.

3.2 *Correlaten van corruptie*

Socio-demografische kenmerken & corruptie

In tabel 4 is te zien welke persoons- en werkgerelateerde factoren samenhangen met (de neiging tot) corruptie. Hieruit blijkt dat er geen sprake is van samenhang tussen geslacht en corruptie. Mannen en vrouwen uit beide sectoren lijken zich hiermee even vaak schuldig te maken aan omkoping. Ook leeftijd is niet gerelateerd. Voor ambtenaren, maar niet voor mensen uit het bedrijfsleven, geldt dat mensen die lager zijn opgeleid aangeven sterker tot corruptie geneigd te zijn. Tevens zeggen lager opgeleide ambtenaren dat zij vaker corruptie pleegden. Er lijkt een verband te zijn tussen het bezitten van een woonschip en neiging tot corruptie, namelijk dat mensen die geen woonschip bezitten sterker geneigd zijn tot corruptie en dit gedrag in het verleden vaker vertoonden². Al dan niet samenwonen met een partner, het wel of niet hebben van kinderen en hoogte van inkomen zijn niet gerelateerd aan geneigdheid tot en gerapporteerde corruptie.

Vervolgens is de relatie onderzocht tussen werkgerelateerde factoren en corrupt gedrag. In tabel 2 is te zien dat mensen uit het bedrijfsleven die een leidinggevende functie bekleden meer corruptie rapporteren³. De verwachting was dat mensen die in het verleden werkzaam zijn geweest in de andere sector meer corruptie rapporteren. Dit verband is niet gevonden⁴. Ook lijkt frequentie van publiek-private interactie niet van invloed te zijn op rapportage van eigen corrupt gedrag⁵.

Gekeken is naar de relatie tussen het verrichten van werkactiviteiten en gevoeligheid voor corruptie. Vooral activiteiten die direct te maken hebben met goederen en geld zijn gerelateerd aan corrupt gedrag: werknemers die publiek-private contacten onderhouden in het kader van het innen van gelden⁶ en het beheren van goederen en geld zijn meer tot corruptie geneigd en/of zeggen zich hier vaker mee te hebben ingelaten. Ditzelfde geldt voor ambtenaren die legitimatiebewijzen, machtigingen en of verblijfsvergunningen verlenen⁷. Ook personen uit beide sectoren die zich bezighouden met gebiedsontwikkeling/ruimtelijke ordening rapporteren meer corruptie. In de private sector is een verband te zien tussen opdrachtverstrekking en neiging tot corruptie: personen bij wie dit tot hun werkzaamheden behoort geven aan meer tot corruptie te zijn geneigd⁸.

Een aantal socio-demografische kenmerken zijn dus gerelateerd aan (neiging tot) corruptie. Onderzocht is of en welke persoons- en werkgerelateerde factoren corrupt gedrag

---

² Na controle voor sociaal wenselijke antwoordtendities is er geen sprake meer van samenhang tussen bezit van een woonschip en gepleegde corruptie.

³ In het bedrijfsleven wordt het verband tussen een leidinggevende functie en corruptie na correctie voor sociale wenselijkheid niet alleen gevonden voor gepleegde omkoping, maar ook voor de intentie hiertoe.

⁴ Als gecontroleerd wordt voor sociaal wenselijk antwoordgedrag geldt voor personen uit de publieke sector juist dat hoe langer zij als ambtenaar werkzaam zijn, hoe meer corruptie uit het verleden zij rapporteren.

⁵ Na controle voor sociaal wenselijke antwoordtendities geldt voor mensen uit het bedrijfsleven dat hoe hoger de frequentie van publiek-private interactie, hoe meer corruptie men rapporteert, evenals een sterkere neiging daartoe.

⁶ Bij mensen uit de private sector is er na correctie voor sociale wenselijke antwoordtendities geen sprake meer van samenhang tussen het innen van gelden en gerapporteerde corruptie.

⁷ Na correctie voor sociale wenselijkheid blijft het verband tussen het verlenen van legitimatiebewijzen, machtigingen en of verblijfsvergunningen en corruptie alleen nog bestaan voor rapportage van gepleegde corruptie, en niet meer voor geneigdheid daartoe.

⁸ Na correctie voor sociaal wenselijk antwoordgedrag blijkt dat mensen uit de private sector die zich bezighouden met opdrachtverstrekking niet alleen een sterkere neiging tot corruptie rapporteren, maar ook meer corruptie uit het verleden rapporteren.

kunnen verklaren, en of dit verschilt voor mensen die werken bij de overheid en in het bedrijfsleven.

Aan de hand van een regressieanalyse is nagegaan in hoeverre de socio-demografische variabelen intentie tot corruptie en corrupt gedrag kunnen verklaren. Uit deze analyses blijkt dat socio-demografische kenmerken bij ambtenaren gezamenlijk twee procent van de variantie verklaren in geneigdheid tot corruptie ($F(20, 181) = 1.22, p = .24$) en dertien procent in het daadwerkelijk plegen ervan ($F(20, 181) = 2.52, p = .001$). Voor mensen uit het bedrijfsleven geldt dat persoons- en werkgerelateerde factoren gezamenlijk veertien procent verklaren in intentie tot corruptie ($F(20, 179) = 2.65, p < .001$) en eveneens veertien procent in gerapporteerde corruptie ($F(20, 181) = 2.56, p = .001$). Socio-demografische factoren lijken hiermee voor een gedeelte te kunnen voorspellen of iemand gevoelig is voor corruptie.

Tabel 4. Samenhang socio-demografische kenmerken met corruptie bij publieke (N=202) en private partijen (N = 200)

	Intentie tot corruptie		Gerapporteerde corruptie	
	publiek	privaat	publiek	privaat
<i>Persoonskenmerken</i>				
Geslacht	-.01	-.12	-.07	-.08
Leeftijd	-.08	-.12	-.03	-.09
Opleidingsniveau	-.14 *	-.03	-.18 **	-.05
Inkomen	-.02	.03	-.01	.09
Samenwonend	.02	-.07	-.04	.01
Kinderen	.02	-.01	.08	.02
Huiseigenaar	-.01	-.19 **	-.06	-.14 *
<i>Werkgerelateerde factoren</i>				
Leidinggevende functie	.03	.14	.10	.22 **
Werkzaam geweest bij andere partij	.01	-.09	-.13	-.05
Frequentie publiek-private interactie	-.06	-.13	-.11	-.12
Opdrachtverstrekking	.03	.15 *	.00	.14
Inning van gelden	.24 ***	.12	.21 **	.14 *
Subsidie, toeslag- of vergunningverlening	.11	.02	.13	.05

	Intentie tot corruptie		Gerapporteerde corruptie	
	publiek	privaat	publiek	privaat
Handhaving, toezicht, controles, vervolging	.02	.02	.00	-.03
In- of verkoop van goederen en/of diensten	.11	.12	.13	.05
Verlening van legitimatiebewijzen, machtigingen, verblijfsvergunningen	.16 *	-.04	.20 **	.07
Vertrouwelijke informatie	-.02	.04	-.03	.05
Beheer van goederen en/of geld	.15 *	.30 ***	.09	.28 ***
Beoordeling en/of advisering	-.04	.00	-.10	-.08
Gebiedsontwikkeling/ ruimtelijke ordening	.13	.12	.20 **	.16 *

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001.

Waarden & corruptie

Ambtenaren en mensen uit het bedrijfsleven met sterke egoïstische waarden, die naar een zo goed mogelijke uitkomst voor zichzelf streven, geven aan dat zij zich beter kunnen voorstellen dat ze zich in de toekomst zouden inlaten met corruptie en dat zij vaker iemand omkochten dan mensen met lagere egoïstische waarden⁹ (zie tabel 5). Bij mensen uit de private sector geldt dat hoe meer men streeft naar een zo goed mogelijke uitkomst voor anderen, dus hoe sterker de altruïstische waarden, hoe minder men tot corruptie geneigd zegt te zijn. Tussen hedonische waarden, oftewel het maken van zoveel mogelijk plezier, en corruptie is geen verband gevonden.

Tabel 5. Samenhang waarden met corruptie bij publieke (N=202) en private partijen (N = 200)

	Intentie tot corruptie		Gerapporteerde corruptie	
	publiek	privaat	publiek	privaat
Egoïstische waarden	.20 **	.15 *	.24 **	.14 *
Altruïstische waarden	-.03	-.16 *	-.01	-.07
Hedonische waarden	-.01	-.08	-.03	-.12

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001.

De drie waarden gezamenlijk verklaren bij ambtenaren drie procent van de variantie in neiging tot corruptie ($F(3, 198) = 3.02, p = .03$) en vijf procent van de variantie in gerapporteerde

⁹ Na correctie voor sociale wenselijkheid is er bij mensen uit private sectoren echter geen sprake meer van samenhang tussen egoïstische waarden en (intentie tot) corruptie.

corruptie ($F(3, 198) = 2.28, p = .003$). Bij mensen uit het bedrijfsleven verklaren waarden vijf procent van de variantie in geneigdheid tot corruptie ($F(3, 196) = 4.18, p = .007$) en drie procent in rapportage van corrupt gedrag ($F(3, 196) = 3.18, p = .025$).

Mogelijke motieven & corruptie

In tabel 6, onder het kopje ‘rationele keuzemodel’, is te zien dat personen uit beide sectoren die de baten van corruptie hoger inschatten hier mee toe geneigd zijn en dit gedrag vaker rapporteren¹⁰. Verrassend genoeg hangen de gepercipieerde kosten van corruptie, dus pakkans en ernst van de gevolgen, niet samen met (intentie tot) corruptie, behalve bij mensen uit het bedrijfsleven, waarvoor geldt dat als zij de kosten hoger inschatten ze minder tot corruptie geneigd zijn.

Omdat het rationele keuzemodel vaak wordt gebruikt om criminaliteit te verklaren en voorspellen, is onderzocht in hoeverre de elementen uit het rationele keuzemodel in staat zijn corruptie te verklaren. Bij ambtenaren verklaren de beide factoren uit het rationele keuzemodel zeven procent van de variantie in neiging tot corruptie ($F(2, 199) = 8.43, p < .001$) en negen procent in gepleegde corruptie ($F(2, 199) = 10.92, p < .001$). Van geneigdheid tot corruptie wordt bij mensen uit het bedrijfsleven vijf procent van de variantie verklaard door de kosten en de baten ($F(2, 199) = 6.64, p = .002$) en slechts drie procent in rapportage van corrupt gedrag ($F(2, 199) = 3.66, p = .028$).

Hoe sterk hangen de motieven die ontleend zijn aan de sociaal-psychologische literatuur samen met corruptie, en in hoeverre kunnen zij corruptie verklaren? Tabel 4 toont dat alle motieven bij zowel publieke als private partijen gerelateerd zijn aan geneigdheid tot en werkelijk gepleegde corruptie¹¹.

Zowel interne normen ten aanzien van corruptie als die ten aanzien van naleving van regels op het werk¹² zijn sterk gerelateerd aan omkoopbaarheid, bij zowel ambtenaren als mensen uit het bedrijfsleven. Dit betekent dat mensen die zich bewust zijn van de schadelijke gevolgen van het overtreden van (corruptie)regels, die zich hiervoor verantwoordelijk voelen en die de morele verplichting voelen om deze regels na te leven minder tot corruptie geneigd te zijn en zich hier minder vaak mee hebben ingelaten.

Ook de factor ‘mogelijkheden’ is gerelateerd aan corrupt gedrag: als het makkelijker is om regels op het werk over corruptie te overtreden zijn zowel ambtenaren als mensen uit het bedrijfsleven in sterkere mate geneigd tot corruptie geneigd en rapporteren zij meer corrupt gedrag uit het verleden¹³. Hetzelfde geldt voor als men het moeilijk vindt om regels over corruptie na te leven.

Ten slotte kijken we naar de invloed van wat directe collega’s vinden en doen: de sociale norm. De inschatting van wat directe collega’s vinden en doen met betrekking tot corruptie hangt samen met het eigen gedrag. Mensen uit beide partijen die denken dat hun collega’s corruptie

---

¹⁰ Na correctie voor sociale wenselijk antwoordgedrag is er bij ambtenaren geen relatie meer tussen baten en neiging tot corruptie, maar nog wel tussen baten en gerapporteerde corruptie. Bij personen uit de private sector is er juist geen verband meer tussen de baten van corruptie en rapportage van dit gedrag, maar wel tussen de baten en geneigdheid tot corruptie.

¹¹ Na correctie voor sociale wenselijkheid hangt ook binding samen met rapportage van corruptie bij ambtenaren: hoe sterker de binding, des te meer gerapporteerde corruptie.

¹² Na controle voor sociaal wenselijke antwoordtendities hangt interne norm ten aanzien van regelnaleving niet meer significant samen met zelfrapportage van corruptie.

¹³ Na controle voor sociale wenselijkheid wordt er bij ambtenaren geen verband meer gevonden tussen hoe makkelijk het is om regels te overtreden en (intentie tot) corruptie.

moreel bezwaarlijk vinden en zich hier niet mee zouden inlaten, zijn minder tot corruptie geneigd en geven aan zich hier minder mee te hebben ingelaten¹⁴.

Wat opvalt is dat voor de meeste motieven geldt dat er bij mensen uit het bedrijfsleven een sterkere samenhang is met (intentie tot) corruptie dan bij ambtenaren. Bij deze laatste groep verdwijnt de samenhang in bepaalde gevallen na correctie voor sociale wenselijkheid. Het lijkt erop dat sociaal wenselijke antwoordtendenties bij ambtenaren meer van invloed zijn op de relatie tussen motieven en corruptie dan bij mensen uit het bedrijfsleven.

Motieven uit de sociaal-psychologische literatuur verklaren gezamenlijk zestien procent van de variantie in geneigdheid tot corruptie van ambtenaren ($F(5, 196) = 8.88, p < .001$) en 22 procent van de variantie in rapportage van corruptie ($F(5, 196)$). Bij de respondenten uit private bedrijven verklaren deze factoren zelfs 40 procent van de variantie in geneigdheid tot corruptie ($F(5, 194) = 26.97, p < .001$) en 29 procent in rapportage van deze integriteitsinbreuk ($F(5, 194) = 16.85, p < .001$).

Tabel 6. Samenhang motieven met corruptie bij publieke (N=202) en private partijen (N = 200)

	Intentie tot corruptie		Gerapporteerde corruptie	
	publiek	privaat	publiek	privaat
<i>Rationele keuzemodel</i>				
Baten	.27 ***	.20 **	.30 ***	.17 *
Kosten	-.06	-.18 *	-.07	-.10
<i>Andere mogelijke motieven</i>				
Interne normen t.a.v. corruptie	-.33 ***	-.53 ***	-.27 ***	-.38 ***
Interne normen t.a.v. regel naleving	-.31 ***	-.42 ***	-.31 ***	-.29 ***
Binding	.04	-.06	.05	-.13
Regels makkelijk te overtreden	.17 *	.35 ***	.21 **	.36 ***
Regels moeilijk na te leven	.29 ***	.50 ***	.42 ***	.45 ***
Sociale normen	-.23 **	-.53 ***	-.18 **	-.46 ***

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

¹⁴ Tussen sociale norm en (neiging tot) corruptie is na controle voor sociale wenselijkheid geen sprake meer van samenhang bij mensen werkzaam bij de overheid.

3.3 De belangrijkste factoren voor het verklaren van (intentie tot) corruptie

Uit de voorgaande resultaten bleek dat zowel socio-demografische kenmerken, waarden als motieven kunnen bijdragen aan het verklaren van (de neiging tot) corruptie. Hieronder is voor de publieke en private sector afzonderlijk nagegaan welke van deze factoren nodig zijn voor het zo goed mogelijk verklaren van corruptiegevoeligheid.

Eerst is onderzocht welke factoren het belangrijkste zijn voor het verklaren van corruptie bij de overheid; gevoeligheid van ambtenaren voor het aannemen van geld, goederen of diensten in ruil voor een wederdienst. Vervolgens is ingegaan op de factoren die corruptie in het bedrijfsleven kunnen verklaren, in dit onderzoek het verstrekken van geld, goederen of diensten aan ambtenaren in ruil voor het krijgen van een voorkeursbehandeling.

Verklaren van corruptie bij ambtenaren

Bij de overheid zijn er vijf factoren die elk een unieke bijdrage leveren aan het verklaren van intentie tot corruptie (zie tabel 7). De variabele die het meest bijdraagt aan het verklaren van intentie tot corruptie, en die dus de belangrijkste factor is, is de interne norm ten aanzien van corruptie. De interne norm heeft betrekking op de morele overtuigingen van een persoon over de onaanvaardbaarheid van corruptie op het werk: hoe sterker iemands morele afkeuring van corruptie, hoe lager de neiging om dit delict te plegen. De variabele die daarna het meest van belang is zijn de ingeschatte baten van corrupt gedrag, oftewel de positieve gevolgen. Inning van gelden, de enige werkgerelateerde factor, draagt ook uniek bij aan het verklaren van intentie, en lijkt hiermee de corruptiegevoeligheid van mensen die deze activiteit verrichten te vergroten. Hoe moeilijk ambtenaren het vinden om regels met betrekking tot corruptie na te leven lijkt tevens uniek bij te dragen¹⁵. De laatste factor die een rol speelt is binding. De mate van binding van ambtenaren met hun organisatie draagt bij aan het verklaren van neiging tot corruptie, waarbij geldt dat hoe sterker de binding van een ambtenaar met zijn of haar organisatie, des te hoger zijn of haar intentie tot corruptie. Gezamenlijk verklaren deze vijf factoren 26 procent van de variantie in intentie tot corruptie bij de overheid.

Tabel 7. Verklaren van intentie tot corruptie bij ambtenaren (N = 202)

	β		Adj. R^2	
Interne norm t.a.v. corruptie	-.29	***	.10	***
Baten	.27	***	.17	***
Inning van gelden	.23	***	.22	***
Regels moeilijk na te leven	.16	*	.24	*
Binding	.14	*	.26	*
Adj. $r^2 = 26\%$; $F(5, 196) = 14.85^{***}$				

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Voor het verklaren van rapportage van corrupt gedrag uit het verleden zijn acht variabelen van belang (zie tabel 8). Hoe moeilijk het is om regels op het werk over corruptie na te leven is

¹⁵ Na correctie voor sociaal wenselijke antwoordtendities draagt de factor hoe moeilijk het is om regels op het werk over corruptie na te leven niet meer uniek bij aan het verklaren van neiging tot corruptie bij ambtenaren.

hiervan de belangrijkste, waarbij geldt dat hoe moeilijker ambtenaren dit vinden, hoe meer corruptie zij rapporteren. Deze factor alleen al verklaart zeventien procent van de variantie in gepleegde corruptie. Opnieuw spelen de gepercipieerde baten van corruptie een grote rol: hoe hoger ambtenaren de baten van corruptie inschatten, hoe vaker zij corruptie zeggen te hebben gepleegd. Ook inning van gelden draagt wederom uniek bij aan het verklaren van corruptie in de publieke sector. Opleidingsniveau speelt nu ook een rol van betekenis, waarbij geldt dat hoe lager het opleidingsniveau van ambtenaren, hoe meer corruptie zij rapporteren. Of mensen hun gehele carrière al ambtenaar zijn of dat zij hiervoor in de private sector gewerkt hebben draagt ook bij: ambtenaren die hun hele werkende leven bij de overheid werkten rapporteren meer corruptie dan mensen die ook in het bedrijfsleven hebben gewerkt. In- of verkoop van goederen en/of diensten lijkt bij te dragen aan corruptiegevoeligheid¹⁶. Verrassend genoeg draagt het hebben van kinderen ook uniek bij: mensen die kinderen hebben rapporteren meer corruptie. Tot slot kan een egoïstische waardeoriëntatie, dus het streven een zo goed mogelijke uitkomst voor jezelf, verklaren of iemand aangeeft zich te hebben ingelaten met corruptie. Gezamenlijk verklaren deze variabelen 35 procent van de variantie in gerapporteerde corruptie door ambtenaren.

Tabel 8. Verklaren van gerapporteerde corruptie bij ambtenaren (N = 202)

	β		Adj. R ²	
Regels moeilijk na te leven	.37	***	.17	***
Baten	.24	***	.23	***
Inning van gelden	.20	**	.27	***
Opleidingsniveau	-.18	**	.30	**
Werkzaam geweest in het bedrijfsleven	-.16	**	.31	*
In- of verkoop van goederen en/of diensten	.13	*	.33	*
Kinderen	.14	*	.34	*
Egoïstische waarden	.13	*	.35	*
Adj. r ² = 35%; F(8, 193) = 14.76***				

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001.

Verklaren van corruptie in private partijen

Bij mensen uit het bedrijfsleven spelen zeven factoren een rol bij het verklaren van intentie tot corruptie (zie tabel 9). Net als bij geneigdheid tot corruptie van ambtenaren is de interne norm hierbij de belangrijkste verklarende factor. Verklaart de interne norm ten aanzien van corruptie bij ambtenaren tien procent variantie in intentie, bij mensen uit het bedrijfsleven is dit zelfs 28 procent. De sociale norm verklaart nog eens tien procent extra. De inschatting van wat directe collega's vinden en doen met betrekking tot corruptie verklaart dus een belangrijk deel van iemands eigen geneigdheid tot dit laakbare gedrag. Hoe moeilijk men het vindt om corruptieregels na te leven speelt ook bij mensen uit het bedrijfsleven een grote rol. In de private sector is het niet, zoals bij de overheid, het innen van gelden dat mensen kwetsbaar voor

¹⁶ Na correctie voor sociaal wenselijk antwoordgedrag draagt in- of verkoop van goederen en/of diensten niet meer bij aan het verklaren van gerapporteerde corruptie bij ambtenaren.

corruptie maakt, maar het beheer van goederen en/of geld. Of iemand een koophuis bezit draagt ook bij aan intentie tot corruptie, waarbij geldt dat mensen die geen huis bezitten aangeven sterker tot corruptie geneigd te zijn. Voor mensen uit het bedrijfsleven speelt het hebben van een leidinggevende functie ook een rol: mensen die leidinggeven geven aan meer tot corruptie geneigd te zijn. Naast de interne norm ten aanzien van corruptie draagt ook de interne norm ten aanzien van regelnaleving op het werk uniek bij. Gezamenlijk verklaren deze zeven factoren 48 procent van de neiging tot corruptie van mensen die werkzaam zijn in het bedrijfsleven.

Tabel 9. Verklaren van intentie tot corruptie bij mensen uit het bedrijfsleven (N = 200)

	β	Adj. R ²
Interne norm t.a.v. corruptie	-.23 **	.28 ***
Sociale norm	-.27 ***	.39 ***
Regels moeilijk na te leven	.20 **	.43 ***
Beheer van goederen en/of geld	.14 **	.45 **
Huiseigenaar	-.13 *	.46 *
Leidinggevende functie	.12 *	.47 *
Interne norm t.a.v. regelnaleving	-.13 *	.48 *

Adj. r² = 48%; F(7, 192) = 27.36***

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001.

Bij het verklaren van gerapporteerde corruptie van mensen uit ondernemingen spelen wederom zeven factoren een rol (zie tabel 10). Opnieuw blijken directe collega's een grote invloed uit te oefenen op eigen gerapporteerd gedrag: de inschatting van wat directe collega's vinden van corruptie en of zij zich hiermee inlaten of niet verklaart twintig procent van de variantie in rapportage van corruptie. Wederom komt de factoren over het naleven van corruptieregels terug als een belangrijke verklarende variabele: hoe moeilijker men het vindt om deze regels na te leven, hoe meer corruptie men zegt te hebben gepleegd. Ook een leidinggevende functie draagt bij mensen uit private organisaties wederom bij aan het verklaren van corruptie. Het beheren van goederen en/of geld komt terug als een activiteit die mensen mogelijk kwetsbaar maakt voor omkoping. Een andere werkactiviteit die bijdraagt aan het verklaren van rapportage van corruptie is handhaving, toezicht en/of controles. Mensen uit de private sector die zich hiermee bezighouden geven aan minder corruptie te hebben gepleegd in het verleden. Naast regels die moeilijk na te leven zijn spelen corruptieregels die gemakkelijk te overtreden zijn ook een rol bij het verklaren van rapportage van corruptie. Interne norm lijkt de laatste factor te zijn die uniek bijdraagt¹⁷. Hoewel deze zeven factoren gezamenlijk niet zoveel variantie verklaren als bij intentie tot corruptie, verklaren deze variabelen alsnog 38 procent van de variantie in gerapporteerde corruptie van mensen uit het bedrijfsleven.

¹⁷ Na controle voor sociaal wenselijk antwoordgedrag draagt interne norm ten aanzien van corruptie niet meer significant bij aan het verklaren van gerapporteerde corruptie bij personen uit private partijen.

Tabel 10. Verklaren van gerapporteerde corruptie bij mensen uit het bedrijfsleven (N = 200)

	β		Adj. R ²	
Sociale norm	-.23	**	.20	***
Regels moeilijk na te leven	.20	**	.28	***
Leidinggevende functie	.21	***	.32	**
Beheer van goederen en/of geld	.17	**	.34	**
Handhaving, toezicht en/of controles	-.16	*	.35	*
Regels makkelijk te overtreden	.16	*	.37	*
Interne norm t.a.v. corruptie	-.14	*	.38	*

Adj. r² = 38%; F(7, 192) = 18.28***

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001.

4 Discussie & aanbevelingen

4.1 Conclusie en discussie

Het centrale doel van dit onderzoek was om zicht te krijgen op motieven, waarden en persoons- en werkgerelateerde kenmerken die corruptiegevoeligheid van personen uit de publieke en private sector kunnen verklaren. De resultaten laten zien dat zowel voor ambtenaren als mensen uit het bedrijfsleven sociaal psychologische motieven verreweg de beste verklaringen vormen voor het al dan niet plegen van corruptie. Dit geldt vooral voor de interne norm, de sociale norm en de perceptie van mogelijkheden: personen die corruptie minder als een moreel probleem zien, die denken dat hun directe collega's omkoping normaler vinden en dat hun collega's zich hier vaker mee inlaten, en de mensen die corruptieregels gemakkelijker vinden om te overtreden en moeilijker om na te leven zijn sterker tot corruptie geneigd en geven aan zich hier vaker mee te hebben ingelaten. Ook lijken een aantal taken mensen kwetsbaar voor corruptie te maken: personen die werkzaamheden verrichten die direct te maken hebben met goederen en geld, zoals het innen van gelden en het beheer van goederen en geld, zeggen meer tot corruptie geneigd te zijn en maakten zich hier ook vaker schuldig aan.

De rationele keuzetheorie, die veel gebruikt wordt om criminaliteit te verklaren en die voorspelt dat men zich inlaat met crimineel gedrag als de voordelen de nadelen overtreffen, lijkt aan de hand van de resultaten van dit onderzoek niet de beste theorie te zijn voor het verklaren van corruptie. Alleen bij ambtenaren spelen de ingeschatte baten van corruptie een rol, terwijl de kosten van het plegen ervan bij beide groepen niet gerelateerd zijn aan (de neiging tot) het plegen ervan.

Verschillen tussen publieke en private partijen zijn niet heel groot. Wel is er een verschil gevonden in intentie tot corruptie: mensen uit het bedrijfsleven zeggen zich beter dan ambtenaren te kunnen voorstellen dat zij zich schuldig zouden maken aan omkoping. Voor mensen uit private organisaties, maar niet voor ambtenaren, geldt dat mensen met een leidinggevende positie zich vaker schuldig zeggen te maken aan omkoping dan niet-leidinggevend.

Om na te gaan in hoeverre verschillende factoren aan corruptie gerelateerd zijn, is de vragenlijstmethode gehanteerd en een meetinstrument voor corruptie ontwikkeld. Dit meetinstrument baseert zich op *self-reports*, waarbij de respondenten zelf aangeven in hoeverre zij geneigd zijn tot het plegen van omkoping en hoe vaak zij zich hiermee hebben ingelaten. Een dergelijk instrument voor het meten van corruptie was tot dusverre nog niet in de literatuur beschreven. Een risico van *self-report* is dat mensen vragen op een sociaal wenselijke manier zouden kunnen beantwoorden, zeker bij een sociaal gevoelig thema als corruptie. In dit onderzoek is er daarom voor gekozen om een sociale wenselijkheidschaal op te nemen, zodat voor de invloed van sociale wenselijke antwoordtendities kon worden gecorrigeerd. Uit de resultaten blijkt dat een deel van de respondenten aangeeft zich schuldig te hebben gemaakt aan corruptie en geneigd te zijn zich daar in de toekomst mee in te laten. De relaties met verklarende variabelen blijven na correctie voor de sociaal wenselijke antwoordtendentie grotendeels gehandhaafd. Dit suggereert dat de gekozen methode bruikbaar kan zijn voor onderzoek naar corruptie. Deze bevinding is belangrijk voor zowel het doen van onderzoek naar corruptie als voor de ontwikkeling van een *tool* aan de hand waarvan kan worden nagegaan op welke plekken binnen organisaties het risico op corruptie het grootst is.

Ondanks de inzichten die dit onderzoek heeft geboden in mogelijke verklaringen voor corruptie dienen de resultaten met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. De eerste beperking betreft het correlatieve karakter. Dit type onderzoek biedt zicht op samenhang tussen factoren, maar toont geen causale relaties tussen variabelen aan. Bij correlatief onderzoek kan niet worden uitgesloten dat de verbanden andersom zijn dan verondersteld. Zo is het vermoeden dat corruptieregels die gemakkelijk te overtreden zijn tot meer corruptie leiden. Maar wellicht is de richting van het verband wel andersom, en weten mensen die corruptie gepleegd hebben beter dan anderen hoe gemakkelijk het is om deze regels te overtreden. Daarnaast is het mogelijk dat een derde variabele verantwoordelijk is voor de samenhang tussen beide factoren. Zo zou zowel de mate van corruptie als de mate waarin men denkt dat de regels over corruptie gemakkelijk te overtreden zijn, bepaald kunnen zijn door een derde ongemeten variabele, zoals de branche waarin men werkzaam is. Het resulterende verband tussen corruptie en regels zou daarmee een schijnverband (spurieuze verband) zijn. Alleen experimenten kunnen uitsluitsel geven over de causaliteit van de gevonden relaties. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is dan ook een experimentele studie, zodat we kunnen nagaan in hoeverre de belangrijkste correlaten uit dit survey-onderzoek corruptie daadwerkelijk veroorzaken.

Een tweede beperking die inherent is aan dit type onderzoek betreft de vraag in hoeverre de gevonden resultaten overeenkomen met de werkelijkheid. Is bij mensen die verdacht of veroordeeld zijn voor omkoping een belangrijk motief inderdaad de ingewikkelde regelgeving over corruptie, of zijn er andere factoren die wellicht een nog grotere invloed hebben? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het nodig corruptiecasussen te bestuderen, zodat we de uitkomsten van ons onderzoek hiermee kunnen vergelijken. De tweede stap in dit promotieonderzoek zal daarom gericht zijn op het bestuderen van dossiers van corruptiezaken.

4.2 Aanbevelingen

In de strijd om corruptie zoveel mogelijk uit te bannen zijn er drie aandachtspunten: detectie, selectie en preventie van corruptie. Het is immers van groot belang te achterhalen waar corruptie plaatsvindt, te trachten corruptiegevoelige mensen zoveel mogelijk buiten de poort te houden en corruptie binnen organisaties en bedrijven te voorkomen. De resultaten van dit onderzoek bieden aanknopingspunten voor aanbevelingen op deze drie vlakken.

Detectie. Stel dat een organisatie of bedrijf in kaart wil brengen waar kwetsbaarheden voor corruptie liggen. De resultaten van dit onderzoek impliceren dat het in dit verband belangrijk is de aandacht te richten op functies, taken en regelgeving over corruptie. In het bedrijfsleven lijkt een leidinggevende positie mensen gevoeliger te maken voor deze integriteitschending. De uitkomsten van dit onderzoek suggereren dan ook dat het accent van de inspanningen om corruptie te detecteren zich in private organisaties zou moeten richten op leidinggevendenden.

Verder geldt in het bedrijfsleven dat gedrag van directe collega's met betrekking tot corruptie een grote invloed heeft op het eigen gedrag. Als de sfeer binnen een team zodanig is dat men corruptie als normaal ziet, is het gevaar dat meerdere leden van dit team zich schuldig (zullen) maken aan corruptie vermoedelijk vele malen groter. Dit betekent dat voor het detecteren van corruptie naast het gebruik van *self-reports* ook gebruik kan worden gemaakt van *other-reports*. Het lijkt immers mogelijk om het risico op corruptie in teams te achterhalen door te vragen naar de inschatting van de houding en handelswijze van directe collega's.

Wat betreft taken is het belangrijk extra te letten op mensen die activiteiten verrichten die direct te maken hebben met geld en goederen. Maar de belangrijkste aanbeveling voor het detecteren van corruptie is specifiek aandacht te besteden aan de regels met betrekking tot corruptie en de wijze waarop medewerkers en leidinggevendenden deze ervaren. Vooral daar waar men aangeeft dat het moeilijk is om regels over corruptie na te leven is het risico dat er corruptie plaatsvindt het grootst. Dit geldt voor zowel de publieke als private sector.

Selectie. Bij de selectie van geschikte kandidaten voor kwetsbare functies en taken vinden doorgaans gesprekken plaats en worden in sommige gevallen *assessments* afgenomen. Ter voorkoming van corruptiegevoelige personen op deze functies is het van groot belang tijdens deze momenten specifiek aandacht te besteden aan de aanwezigheid van psychologische factoren die de kans op corruptie vergroten. Bijvoorbeeld door tijdens de interviews stil te staan bij de waarden die de persoon omarmt, en bij zijn of haar persoonlijke overtuigingen ten aanzien van integriteit en corruptie. Om in die gevallen de kans op sociaal wenselijk antwoordgedrag te reduceren zouden tijdens deze gesprekken casussen voorgelegd kunnen worden waarbij de persoon bijvoorbeeld een keuze moet maken tussen het belang van het bedrijf of integriteitoverwegingen. Ook tijdens het vragenlijstonderdeel van de *assessments* zou specifiek aandacht kunnen worden besteed aan corruptiegevoeligheid. Met enige aanpassing zouden de schalen uit het huidige onderzoek hierin aan de orde kunnen worden gesteld.

Preventie. Om corruptie te voorkomen is de eerste stap ervoor te zorgen dat de regels over corruptie zo gemakkelijk mogelijk zijn na te leven: communiceer op een kraakheldere manier wat gepast gedrag is, wat niet in de haak is en wat men in specifieke situaties wel en niet dient te doen. Bijvoorbeeld door bij het openen van een aanvraagformulier voor een vergunningverlening- of verstrekking een *pop-up* op aan te bieden waarin heel kort en krachtig de regels en procedures worden uitgelegd. Daarnaast is het van belang om ervoor te zorgen dat de regels over corruptie moeilijk zijn om te overtreden, bijvoorbeeld door het toepassen van functiescheiding, zodat niet alle taken en verantwoordelijkheden in de handen van een enkel persoon liggen.

Vooraf binnen het bedrijfsleven lijkt het mogelijk om de afkeurende houding ten aanzien van corruptie van collega's te gebruiken om deze houding verder te versterken. Uit de resultaten van dit onderzoek is immers gebleken dat de sociale norm een sterke invloed lijkt te hebben op eigen (neigingen tot) corruptie. Daarnaast is gevonden dat de meeste mensen in de publieke en private sector corruptie afkeurenswaardig vinden. Het openlijk bespreken van deze houding zou in de meeste gevallen kunnen bijdragen aan het reduceren van het risico op corruptie. Wel zal goed moeten worden opgelet hoe de discussie binnen teams verloopt. Als er per toeval een team is waarin de meerderheid wat coulanter staat ten opzichte van corruptie, zal het openlijk communiceren over deze houding juist een averechts effect kunnen hebben. In dat geval lijkt het verstandiger om zich in plaats van preventie van corruptie toe te leggen op detectie.

Dit eerste onderzoek naar individuele verklaringen voor publiek-private corruptie levert een waardevolle bijdrage aan de vermeerdering van wetenschappelijke kennis over mogelijke oorzaken van corruptie en aan de kennis die benodigd is om corruptie in de praktijk te reduceren. Uiteraard betreft dit een kleine stap, en zal in vervolgstudies onderzocht moeten worden of de in dit onderzoek gevonden verklaringen terugkomen in corruptiezaken, en of deze factoren corrupt gedrag daadwerkelijk veroorzaken. Deze kennis is nodig om corruptie zoveel mogelijk te

kunnen bestrijden en voorkomen. Dankzij de financiering van PwC zijn wij in staat gesteld onderhavig onderzoek uit te voeren en zo de eerste stap te zetten in het vergroten van het inzicht in deze ontoelaatbare publiek-private samenwerking.

Literatuurlijst

Chan, T. (2000). Corruption prevention—the Hong Kong experience. *UNAFEI Resource Material Series*, 56, 365-377.

Cialdini, R.B., Kallgren, C.A., & Reno, R.R. (1990). *A focus theory of normative conduct: recycling the concept of norms to reduce littering in public places*. *Journal of personality and social psychology*, 58 (6), 1015-1026.

Denkers, A.J.M., Peeters, M.P., & Huisman, W. (2012). *Waarom bedrijven regels naleven. Over individuele motieven, de ethische bedrijfscultuur en de mores in de branche*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, University of California Press.

Huberts, L.W.J.C., & Nelen, J.M. (2005). *Corruptie in het Nederlandse openbaar bestuur. Omvang, aard en afdoening*. Vrije Universiteit, Amsterdam.

Klepper, S. & Nagin, D. (1989). The deterrent effect of perceived certainty and severity revisited. *Criminology*, 27 (4), 721-747.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 1-65). Orlando, FL: Academic Press.

Sequeira, S. (2012). Advances in Measuring Corruption in the Field. *New Advances in Experimental Research on Corruption* Emerald Group Publishing Limited, 15, 145-175

Steg, E.M., Perlaviciute, G., van der Werff, E. & Lurvink, J. (2012). The Significance of Hedonic Values for Environmentally Relevant Attitudes, Preferences, and Actions. *Environment and Behavior*.

Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33(1), 1-39.

Tajfel, H. and J. C. Turner (1979). *An Integrative Theory of Intergroup Conflict*. The Social Psychology of Intergroup Relations. W. G. Austin and S. Worchel. Monterey, CA, Brooks-Cole.

Tyler, T.R. & Blader, S.L. (2005). Can Businesses Effectively Regulate Employee Conduct? The Antecedents of Rule following in Work Settings. *The Academy of Management Journal*, 48 (6), 1143-1158.